

Юрій ГОРБЛЯНСЬКИЙ

Львів, Львівський національний університет імені Івана Франка

УДК 821.161.2-1.09"20":811.161.2'282.2(477.85/.87)

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2025.77.14022>

**«НА ГУЦУЛСЬКІЙ ДАРАБІ ПЕРВОВІЧНИЙ ХАРОН»:
АМПЛІТУДА ПОЕТИЧНОГО ГОЛОСУ ВАСИЛЯ ЗЕЛЕНЧУКА
(за збіркою *Груні та й гражди*)**

Резюме. У статті проаналізовано поетичні пошуки знаного громадського та культурного діяча з с. Криворівня на Гуцульщині, українського філолога, педагога, наукового працівника Музею Івана Франка у Криворівні Василя Зеленчука, який у час повномасштабного вторгнення росіян в Україну 2022 р. приєднався до лав територіальної оборони, а останні близько двох років виконує місію капеляна-священника при українському війську. У віршах В. Зеленчука превалюють головню тужливі, медитаційні (філософсько-дидактичні), спогадові, замовляльні, побажальні й іронічні інтонації. Як поет, він демонструє вишукану вправність у використанні розмаїтих поетичних оздоб: тропіки, фонічних і синтаксичних засобів, експериментує зі строфікою. В. Зеленчук має свій неповторний колообіг мотивів і виразний досвідний спосіб творення віршів. Його поезія уже має численних своїх шанувальників і, зрозуміло, у строкагому багатоголоссі сучасного українського письменства виділяється своїми виразними й неповторними обертонами. На думку автора статті, поезія В. Зеленчука є непростим, але дуже важливим з'явищем в українській літературі сучасності.

Ключові слова: поезія, збірка, Гуцульщина, гуцульська говірка, автентика, досвідна творчість, тематика, поетика.

**„THE PRIMARY CHARON ON THE HUTSUL DARABA”:
THE AMPLITUDE OF VASYL ZELENCHUK’S POETIC VOICE
(based on the collection *Gruni ta i grazhdy*)**

Summary. The article analyzes the poetic searches of a well-known public and cultural figure from the village of in the Hutsul region, a Ukrainian philologist, teacher, and researcher at the Ivan Franko Museum in Kryvorivnya Vasyl Zelenchuk, who joined the ranks of territorial defense during the full-scale Russian invasion of Ukraine in 2022, and has been performing the mission of a chaplain-priest in the Ukrainian army for the past two years. In V. Zelenchuk’s poems, mainly mournful, meditative (philosophical and didactic), reminiscence, pleading, wishful, and ironic intonations prevail. As a poet, he demonstrates exquisite skill in using various poetic decorations: tropes, phonic and syntactic means, and experiments with strophes. V. Zelenchuk has his own unique cycle of motifs and an expressive, experimental way of creating poems. His poetry already has many admirers and, of course, in the colorful polyphony of modern Ukrainian writing stands out with its expressive and unique overtones. In the opinion of the author of the article, V. Zelenchuk’s poetry is a difficult but very important phenomenon in modern Ukrainian literature.

Keywords: poetry, collection, Hutsul region, Hutsul dialect, authenticity, experimental creativity, themes, poetics.

*А слово можна писати
И палицев по воді...*

На припочатку ХХ ст., а якщо бути точним – 1911 року, Гнат Хоткевич у статті *Гуцульські картини Ф. Павтиша* висловлював подив, вибудовуючи естетичну футурологію щодо гуцульського краю: «Гуцульщина! Сей край невичерпаної краси, перлина в нашій затраченій короні! Місце скарбів художніх, натхнень, джерело будучих наших багатств артистичних!»¹ Але трохи нижче він дошкіцував дещо менш симпатичний духовний силует Гуцульщини – як «сплячої красавиці, що спить під небом [...], все ще чекаючи свого царевича, аби її збудив»². Своєю чергою знаковий україніст другої половини ХХ – початку ХХІ ст. професор Іван Денисюк, що по-особливому був залюблений у барвистий край гуцулів, у передмові до книги, куди ввійшла неопублікована гуцульська драматургія Г. Хоткевича, теж захоплено писав: «Гуцульщина – заповідник краси. У цьому краї унікальна конфігурація гір й унікальні поетичні люди – верховинці...»³. Властиво, наче в підтвердження отих захопливих слів класиків українського письменства й філологічної науки за суверенної України істотно збільшилася естетична та краєзнавча інтелектуальна продукція про гуцулів і Гуцульщину: появилися численні газети, журнали, на крайобрі української літератури засвітилися численні нові імена митців-співців Гуцульщини, зокрема й такі, що пишуть питомим говором. Одним із найцікавіших і досить голосних творчих феноменів Гуцульщини став криворівнянець Василь Зеленчук, іпостасі якого в дуже ефектний спосіб перерахував у вступному слові до поетичної книги *Груні та й гражди* Ростислав Чопик: учень, студент, молодий учитель, помічник і консультант укладачів (зокрема Наталі Хобзей) гуцулознавчих словників (*Гуцульська міфологія*) і матеріалів до *Словника гуцульських говірок*, упорядник, автор передмови, куратор і читець роману «Дідо Іванчик» Петра Шекерика-Дониківа, «науковий краєзнавець» (науковий працівник Музею Івана Франка у Криворівні; за Р. Чопиком, він ще й «штатний мольфар в Музеї гуцульської магії»⁴, багаторічний незмінний «чичероне в музеї свого села», але не в «функції живого експоната на зразок «ескімоса в музеї Півночі», який ліпше за інших відтворює місцевий діалект, «старовіцькі» співанки й коляди); а ще вїт-поет, який «у вільний від «основної» роботи час пише [...] вінки сонетів [...] гуцульським діалектом», «не графоманські, а на правду талановиті – «сонети у чотири сплети» (за висловом П. Мідянки в навустрічному сонеті-відповіді Назарові Федораку, мовляв: «Сам Бог велів, щоб криворівський вїт / Писав сонети у

¹ Г. Хоткевич, *Гуцульські картини Ф. Павтиша*, [у:] Г. Хоткевич, *Твори в двох томах*, том другий, Київ: Дніпро, 1966, с. 498.

² Там само, с. 500.

³ І. Денисюк, *Гуцульські п'єси Гната Хоткевича...*, с. 3.

⁴ П. Мідянка, Н. Федорак, В. Зеленчук, *Карпати на трьох*: Вірші, Брустури: Дискурс, 2016, с. 11.

чотири сплети. / Про сміх чугайстра, дивний гул трепети, / Котру зігнув у прірву буревій»¹). Він ще й учасник резонансного, феноменально-успішного проєкту – поетичної збірки *Карпати на трьох* (Петро Мідянка, Назар Федорак, Василь Зеленчук), який знову-таки Р. Чопик (у вступі до збірки 2016 р.) охарактеризував як маніфест можливого зародження нового угруповання². А ще В. Зеленчук від початку повномасштабного вторгнення московитів в Україну – воїн-тероборонівець, а також – ізнещодавна! – висвятився на духівника і став військовим капеланом. А ще він (це відомо кожному, хто знає його ближче) – просто глибоко-шира, приятель, шляхетна, гостинна гуцульська душа, теплом якої щедро ділиться зі всіма заблуканцями-«пілігримами» до криворівнянських природних пишнот...

Але сьогодні мова мовиться передусім про Зеленчука-поета, окриленого успішним дебютом у компанії вже «голосних» натовді імен українського літературного простору, який вирішив перед повномасштабним вторгненням московитської орди в Україну, саме на початку 2022 року, вийти «на люди» з новим проєктом – збіркою в форматі солоспіву *Груні та й тражди*.

Звісно, з огляду на знаковість локації «Гуцульських Атен», які вражають (за колоритним пасажем Р. Чопика в передмові «Карпати на трьох») «щільністю класиків на квадратний метр території», бо «хто тільки тут не бував, чий тільки слідів не відбито на тутешніх плаєчках зоряних» (Іван Франко, Михайло Грушевський, Осип Маковей, Володимир Гнатюк, Михайло Коцюбинський, Гнат Хоткевич, Леся Українка, Станіслав Вінценз та ін.)³, самостійний виступ В. Зеленчука – серйозний інтелектуальний і духовний крок. Проте треба визнати: його поетична книжка впорядкована дуже відповідально, як то зугарні зробити гуцули – «по-газдівськи», «регентно» й гонорово, наче під «поглядом вічності»...

Книга *Груні та й тражди* споряджена і *Подяками*, і передслів'ям (Р. Чопика), і коротким – у дусі необароко – власним «Словом до чительника», і дуже розважливо, із особливою любов'ю зажмуткованими поетичними розділами-циклами, і, звісно (як без нього!), «Словничком» гуцулізмів, позаяк більшість потенційних реципієнтів можуть не здолати труднощів «порозуміння» з гуцульсько-говірковими завіршованими ребусами. Словом, естетичну страву уклали поважно і у вельми шляхетно-ошатній оздобі запропонували на суд читача.

Ще до безпосереднього аналізу книги доречно зауважити, що, перечитуючи тексти В. Зеленчука, укотре спіймав себе на думці, що все-таки правдивим є здогад (щось наче далеке відлуння концепції Гавриїла Костельника про геніїв і майстрів, хоча відчутно інакше зінтерпретована⁴) про те, що є митці, які пишуть наче

¹ Див. там само вступну статтю Р. Чопика *З літопису однієї трійці*, с. 3–11.

² Там само, с. 10.

³ Там само, с. 3.

⁴ Див. про це: Г. Костельник, *Плюси і мінуси в поезії І. Франка*, [в:] Іван Франко у критиці: західноукраїнська рецепція 20-30-х років ХХ ст., Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, с. 323–325.

модельюючи, штучно вифантазовуючи настроєві малюнки, видобуваючи на-гора розмаїті (чи й не дуже), але часто тривіальні, зужиті поетизми; водночас є й такі митці (і то щаслива мить для естетів-гурманів!), котрі творять тексти пережито-перебутих, досвідним словом. Властиво, В. Зеленчук – *майстер досвідного поетичного письма*. Бо пише так, «як дише» (за влучним поетичним окресленням М. Ільницького), ословлюючи ту чи іншу емоцію, настроєву мить живим словом, у якому чуємо поздвін-відлуння справжніх подій і їхніх учасників, давнього чи нещодавнього спомину, чергових «сеансів» принагідної життєвої медитації.

Збірка В. Зеленчука складається з цілої «силінки» (восьми) циклів або, радше, розділів (позаяк ув око читача відразу впадає їхня обсягова диспропорційність): *Груні, Любість гуцулка, Коледа, Подуші, Гвири та й криси, Игрецька згарда, Гратуляції, Галабурджя*. Зрозуміло, якщо сам титул поетичної книги міг викликати лише насторожливий подив, то оглави циклів можуть увігнати читача в когнітивний шок: бо, мовляв, що то воно таке, як отото можна збагнути і «спожити»? Навіть я, носій бойківської говірки, більшіна лексику з якої мають свої відповідники в гуцульському мовленні, і то попервах був дещо заскочений особливостями відтворення гуцульської говірки в надрукованій версії. Зрештою, кожен читач із першої сторінки побачить, як автор завзято гуцулізує свої вірші, не боячись того, що створює додаткові, подеколи неподоланні лінгвальні труднощі для реципієнтів. Але ж чому не можна собі дозволити такий квітастий, рідномовний (у найбезпосереднішому вияві!) подарунок читачам. Та ж іще не так давно, якісь близько півтора чи століття тому, ув українській літературній традиції працювала ціла когорта письменників, які творили, послідовно орієнтуючись на мовну автентичність, як-от: Юрій Федькович, Василь Стефаник, Марко Черемшина, Лесь Мартович, Гнат Хоткевич, Петро Шекерик-Доників (щоправда, його архівір «Дідо Иванчик» дійшов до читача зі спізненням біль як на пів сторіччя). Чимало й сучасних письменників реалізуються, щедро послуговуючись у творчій діяльності говірковою українською мовою (однією з найколеритніших таких митців є Власта Власенко). Прикметно, що останнім часом феномен говіркової творчості в контексті магістралі української літературної традиції щораз інтенсивніше привертає й увагу критиків, науковців, теоретиків та істориків літератури, які навіть обґрунтували й утверджують (дещо, щоправда, у ширшому – не лише говірковому – вияві) «гуцульський текст» як неповторне естетичне з'явище (Іван Денисюк, Микола Легкий, Леся Салій). Отож і В. Зеленчукові – який, за слушною характеристикою Р. Чопика, «проживає серед сучасників, пробуває у великих містах, розмовляє літературно, іноді навіть у віршах (коли особливі теми і потрібен «високий стиль») – охітніше все ж писати згуцульська¹. І справді, як переконаємося надалі, Зеленчукові як поетові «своїше» перебувати в аурі звичної повсякденної криворівнянсько-гуцульської гутірки (бесіди) і, варто наголосити, його творча мова має свій виразно неповторний тембр і

¹ Р. Чопик, *У часопросторі «гуцульських Атен»*, [у:] Зеленчук В., *Груні та й тражди: поезія*. Брустури: Дискурсус, 2022, с. 7.

колерит. Зрештою, можна зрозуміти, чому він у творчому самовияві віддав перевагу діалектові, адже, як відзначав І. Денисюк, «гуцульські говірки – невичерпне джерело оригінальної образності, якою закосичені місцеві ще язичницькі праколяди й міфологічні легенди, а також сучасні рвучкі, темпераментні й дотепні коломийки»¹. Треба, однак, зважити й на те, що хоча В. Зеленчукові начебто легше пишеться «згуцулска», у книзі *Груні та й гражди* є багато текстів, написаних філігранною українською літературною мовою, і в них теж сповна продемонстровані її креативні переваги.

Тепер після розлогої преамбули час приглянутися й до самої поезії В. Зеленчука. Розпочнімо з **тематичного діапазону**. Як можна «відчитати» з назв циклів, для поезії В. Зеленчука характерні розмаїті теми й настрої, як-от: *гуцульські будні і свята*; *лірична пейзажистика й філософські медитації* (*Сонце кочеєси, роб'єчі в небі плаї*, *Варіят марот указії теше...*, *При свічці краіше пишутси вірші* та ін.); *інтимна (любовна) лірика* (розділ *Любість гуцулска*); *подячні* (*Гратуляції*) та *спогодого-поминальні вірші* (*Подуші*), позначені лейтмотивною аурою зажури й духовної непоправної втрати; *сонетні розмисли й «замальовки з натури»* (вінок сонетів *Игрецка згарда* та сонетний цикл *Божі пацирки*), а на сам кінець – кажучи окресленням Іван Величковського в *Предмові до чительника* зі збірочки *Млеко – «многії оздобнії і містернії штучки»* з циклу *Галабурджя* (до речі, це слово автор не пояснив у *Словничку*; найвірогідніше, воно вжите у значенні «усячина»); до цього циклу ввійшли: «полонинські» (гуцульські) «хокку»; «погуцулений» переспів *Руслана і Людмили* Олександра Пушкіна (*У лукомор'я дуб зелений*) та витіювате, химерне «наслідування» Льюїса Керролла (своєрідна абракадабра, інтелектуальний виклик для читача – наче дидактичне завдання на правильне прочитання-реконструкцію: «Шкварчело верем'є, ек грань. / Гимзіла тьменна тьма годзуль. / У мраці звірїло сто кань / й кастух лісних позуль... // Він бартку в руки враз вхопив, / Зокирив звїра вовколис. / Трудного з війни сон зломив / Під дровом кидротис...»² [с. 136]. Натрапляємо у книзі й на *усміхнено-іронічні імпресії з байково-дидактичними фіналами* (наприклад, вірш *Єк кінь у милі, яблуками вкритий...* увінчує завершення: «А над конем є інший пан и бог. / Роби, конино, поки єс ни здох»). За такою моделлю (усміхнено-іронічне завершення) побудовані й вірші *Трьом китам довірено / Підпирати основи світобудови...*, *Не видно з-за криптонілів лиця...*, *Нам кажут, що ми скорпіони*. До речі, кінець останнього вірша звучить як неприховувана ремінісценція з відомої пісні гурту *Мертвий півень* на слова вірша Наталки Білоцерківець *Ми помрем не в Парижі*: «А ми вмремо гуцулами – / Це єсно, ек біла днина. / И хоть ми ближче д'маржині, / Та кождий из нас – людина» [с. 143]. Василь Зеленчук здивує кожного читача й дуже вигадливими *абетковими віршами* (*Окрайці абетки для дорослих*, *Гуцулска абетка*), у яких поєднується

¹ І. Денисюк, *Гуцульські п'єси Гната Хоткевича...*, с. 4.

² Тут і надалі, покликаючись на збірку *Груні та й гражди*, відразу після цитати у квадратних дужках зазначаю лише сторінку, як-от стосовно цього поклику – v [с. 136].

автентика образності, гуцульського способу думання й ненав'язлива, м'яка, подеколи стримано-дотепна й парадоксальна повчальність. Для підтвердження цього процитую фрагмент із *Окрайців абетки для дорослих*: «Лесик Довбушем зробивси / Лісній дуже прилюбивси / Легіня обтуманила / Лісом й скалами водила / Любість може бути й казков / Лиш не з лісовов любасков» [с. 144]. Принагідь зауважу, що ота поетова схильність інтерпретувати світ крізь призму легкої іронії впливає, вочевидь, з органічної специфіки оптимістичного світосприйняття гуцула, особливо в пору повнокровного квітування життя, чи то пак замолоду, коли кожен гуцул навсправжки пробує життя на смак у різноманітних його виявах і гримасах.

Густоту тематико-мотивних пріоритетів поезії В. Зеленчука ущільнюють улюблені образи та ледь відстежувані алюзії, приховані й неприховувані цитати. Його лірика рясно «заселена» *мітологічними й демонологічними істотами, ефектними відгомонами віри гуцулів* у Нявок, Алідника, Щезника, Рахманів, Велетів, Мару, Триюду-бїду, Рахманів, Лісних, Бісиць, Чугайстрів¹ («Ти Бісицев меш си звати / Й ни дашси себе имити, / Лиш будеш при красних звїздах / Дращити Чугайстра зір...» [с. 45]), а також *згадками про традиційні свята і звичаєвість* (Риздва, Видорще – Водохрища, Петра, Купала, Іллі, Покрови, патосного гуцульського весільного дійства та ін.): «Я відси не піду, / Бо уріс так, ек грїзд в бербеницу... / Ек бес д'міні прийшла / Ци русалков, ци нявков, ци, може, куніцев – / Заспївав бих про Дану, и Сїду, и Рїду... / Я вже відси не піду... / Ни в тот час, ек троїста зайграє «з-за гіря», / Ни в тот час, ек в баршївці из готура траба ше піря...» [с. 42]; «...У маю Чорногора искритси морозом / И смїетси ид звїздам, ид сонцеви, д'людем. / Лиш сегодне набудьси, жите лови борзо, / Бо витак, на Купала, набутку ни буде. // А сніги вповивають груні шонайвишші. / Ек нима вже ватрий, то й кулеші ни буде. / Понедївнок поливаний... хто би був того вішший, / Ци в Кїтлах ни завурдитси сніг перед Юрієм» [с. 15].

Не менш інтенсивно вірші В. Зеленчука насичені ретельно дїбраними *речовими подробицями із безпосередньо-дотикового, побутового гуцульського повсякдення* (бартка, флоєра, грунь, гражда, різьблені сволоки, кошєра, ватра, колиба, сїгла, кріс, гвир, трембіта, денцївка, дараби, жереп, кулєша і т. д.), аби якомога вичерпніше унаочнити неповторну, пістряву, урізнобарвлену життєву автопсію Гуцульщини. До речі, якраз про оту помпезну, згущено-барвисту кучерявість, завзяте збагачення докїлля, середовища, побуту як характерну психологічну рису бачення світу в гуцулів дуже проникливо написав Г. Хоткевич у романі *Камінна душа*: «...Любить гуцул «дрімнеє завітєчко» – така вже його вдача. Як сїпле що або вірізує, – кладе туди сто орнаментів, сто мотивів, сто барв. Так же й убирається, так же й співає, таку ж і психіку має покручену, незгадану, многогранну: вибачає такі речі, яких ніхто би не вибачив – і нараз образиться через дурницю, через дрібницю

¹ Поет зазвичай поскрізь назви демонологічних істот пише із великої букви, як це рекомендовано у правописі української мови стосовно імен богів.

– і хапається за топір...»¹. І справді, у своїх ліричних сповідях і розмислах В. Зеленчук теж не проти того, щоби якомога скрупульозніше укладати репрезентацію отого незбагненого, рідного дива – надужиття збагаченим колоритом у гуцулів, демонструючи світові невичерпну вигадливість і нестримно-вигадливу пишноту гуцульського світовідчуття. Звісно, кожен із нас міг би про Гуцульщину, а також про «Гуцульські Атени» чи то пак «Гуцульську Швайцарію» – Криворівню, знайти ґрунтовну довідку в Інтернет-просторі або ж бодай у наукових і довідкових виданнях, як, скажімо, у рекламно-популяризаційній брошурі Миколи Дзурака про Літературно-меморіальний музей Івана Франка у Криворівні² чи дещо давнішої академічної колективної монографії *Гуцульщина*³.

Часто-густо в ліриці В. Зеленчука, інтелектуала, людини з подвійною фаховою вищою освітою (україніста-філолога й теолога, священника), *гуцульський погляд на світ постає в сув'язі-дифузії світосприйняття і традиції*, як правило, в незвично-дивоглядному симбіозі з уявленнями й образами інших світоглядних континуумів, із асоціативно віддаленими ремінісценціями-зближеннями, як-от: *із давньогрецькою* (до прикладу, такі «понтійско-гуцульські різьблені... словосплеті»): «І криз сон тобі шепче весна, / що **в дебри вже гудзує лісна / Аріаднину нитку...**» [с. 33]) та *далекосхідною (інь і янь*: «Знов **купальська роса** омиває з обличчя гріхи. / Знову **ватра свята** перепалює **бісову** силу. / Деся у **дебрах** сховались невлітими і дивні **страхи** – / І найбільшу любов прагнуть звести в глибоку могилу. // І соснові ліси прячуть тайну ще юних сердець, / І святі береги відмежовують вічність від миті. / Де є **Інь** – там є **Ян**, є початок і буде кінець. / Де є іскри в очах, там і сльози ще будуть проліті. [...] // Все тече – **«Панта рей»**, як казав нам премудрий еллін. / І мина кожна мить, залишаючи радість чи муку. / Лиш **купальська роса** кличе нас кожен раз на поклін / І віщує ще юним серцям дуже довгу розлуку» [с. 44]; «...На страпавій скалі **Лореляй** – а ци **Дзвінка** – / Гулит в дебрю, в церкві Довбушеві, в вертеп. / Поки задні **талби ще досєгнут зарінка, / Видбивай на дарабі послідний свій степ...**» [с. 52]).

Доволі своєрідний і поетикальний інструментарій В. Зеленчука, який, без сумніву, є справжнім майстром у творенні поетичного – мікро- й макрообразного – всесвіту. Він дуже вправно послуговується різними образно-поетичними засобами: безбоязно експериментує зі строфікою, фонічними, лексичними й синтаксичними ефектами.

Навіть за побіжного, поверхового перегляду, перегортання книги можна зауважити, що книга *Ґруні та й тражди* вирізняється розмаїтістю строфічної фактури віршів: від чотири-, п'яти-, шести- та восьмирядкової строфіки й до суцільно-

¹ Г. Хоткевич, *Камінна душа. Повість*, [у:] Г. Хоткевич, *Твори в двох томах*, том другий, Київ: Дніпро, 1966, с. 68–69.

² М. Дзурак, *Літературно-меморіальний музей Івана Франка в Криворівні. Путівник*, Косів: Писаний Камінь, 2007.

³ *Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження*, Київ: Наукова думка, 1987, 472 с.

неподільних силабо-тонічних і «розкутих», вільних верлібрових текстів, часто навіть із одвертим експериментуванням у форматі «гуцульських хокку», гуцулізованих переспівів, грайливо завіршованих абеток тощо. Криворівнянському поетові притаманна й евристична експериментальність у komponуванні строфічної будови текстів. Так, скажімо, дистихи (двовірші) він укладає то в нібито-катрени, то в нібито-секстини (третій вірш у «Триптиху для тата»): «І знов прилітав лелека / Чи зблизка, а чи здалека – / Про це й не варто питати, / А тільки чекати й чекати. // Про що він розкаже новини / Травневої красної днини? / Чи вже приніс сповиточок, / А в нім – молодятм синочок? / А, може, у тім сповиточку / Він принесе ще й дочку?... [с. 68]; у нього в одному вірші три строфи можуть мати цілком різну кількість рядків: катрен + дистих + пентима (*Великий Віз дола Чумацький шлях...* [с. 54]) або чергування катрена з дистихом (*Єк кінь у милі, яблуками вкритий*); є у В. Зеленчука всуціль алітерована й асонантизована октава чи секстина, у якій інколи з підводдя пробивається затамована коломийкова чи яка інша танцюриста інтонація (див. зокрема: *Окрайці абетки ля дорослих, Гуцулска абетка* тощо). Тут доречно процитувати декілька фрагментів *Гуцульської абетки*: «Готур в Гаджїні літає. / Газда дерево рубає, / Гонту буде він робити – / Гражду траба перекрити. / Галерієв ходє діти, / Гедю їх кортит уздрїти» [с. 147]; «Чорний у Чугайстра чуб. / Чорногора повна чуд. / Чуркало чурит в ручай. / Чічка звести¹ иван-чай. / Челїдь у чорниці йде. / Чорний Черемош гудє» [с. 152]; «Имгла земню вже покрила, / Ивка гіле похилила. / Илем бликавков спалило, / Искри вітром розносило. / Индик ходит по задвірю, / Имив собі блиху в пірю» [с. 148].

Особливо пластичним ув опрацюванні В. Зеленчука видається *сонет*, здебільшого вплетений у дуже непросту мегаконструкцію – вінок або цикл сонетів (як присвячена «препредідови Штефанови Могорукови» *Игрецка згарда* та й *Божї пацирки*). Повівши мову про сонет, мимоволі я згадав полеміку Максима Рильського з Андрієм Малишком про естетичну природу цієї форми, яку проаналізував Леонід Новиченко у другій книзі монографії про поезію М. Рильського (надалі свідомо подамо розлогу, але важливу цитату, де науковець зробив чіткий аналіз тієї, пам'ятної для українського історико-літературного процесу, дискусії). «Сонет [вірш М. Рильського. – Ю. Г.], – читаємо в монографії, – був відповіддю на один з конкретних «антисонетних випадів» – на вірш А. Малишка *Не грім гармат, не шум тишениці...* [...] Молодший, але популярний поет писав у ньому, не стримуючи високого, як йому здавалося, сарказму: «Течуть в поезії гаї Псевдокласичної водиці Мілкі сонетні ручаї...» «Де над кордоном хмари виснуть, Солдати армій і полків Ніяк життя своє не втиснуть В оті чотирнадцять рядків» [...]. І – висновок, яким проштемпельоване все сказане: «Сонети куці – ні к чому». З надмірного запалу поета, що виявив таку непримиренність до «несвоєї» форми, можна було б тонко посміятися, зігравши хоча б на розкошланості його стилістики. Але Рильський, найбільший, поруч із Зеровим, сонетяр української поезії, гаряче виступив на

¹ Тут, либонь, одруківка і замість «звести» мало би бути «зветси».

захист сонета саме як форми вікової (і світової!) і як форми, що вимагає строгої, точно організованої поетичної думки. [...] Класичні сонети Петрарки, Пушкіна, Міцкевича для Рильського – це листи у вічність, «кована в залізні ритми мрія». [...] А коли говорити ширше, поет у цій полеміці захищав не тільки сонет, а й щось більше – культуру думки і слова, високу гармонію форми з усім мікрокосмосом змісту, інакше кажучи – ту класику й класичність, зневаження яких може дорого обійтись новочасній літературі і поезії (викоремлення мос. – Ю. Г.) зокрема:

Сувора простота,
Що слова зайвого в свої рядки не прийме,
Струнка гармонія, що з думки вироста,
Не псевдокласика, а класика, – і їй ми
Повинні вдячні бути. Не іграшка пуста
Та форма, що віки розкрили їй обійми.

Захищаючи сонет та інші «архаїчні» форми, обстоюючи класичні принципи організації стилю, поет, ясна річ, не заперечував ні потреби новаторських шукань, ні права кожного митця творити в своїй питомій манері...»¹. Тут має безсумнівну слухність Л. Новиченко, зрештою згадує, що в тій полеміці «заговорив не знищений і не «куплений»... неокласик з 20-х років», аби «реабілітувати і ствердити, після довгих літ забуття, фундаментальні для кожної культури ідеї Добра, Краси і Слова, сприйнятого як Логос – високу і взаємопереливну єдність слова і думки»². Принагідно ще згадаю і про етапні для утвердження сонету в нашому літературному просторі брошури, а саме: *Етюди про сонет (До питання про традиції і новаторство в розвитку сонета)* (Київ, 1973) Олексія Мороза та *Етюди про сонетне тяжіння (... Форма, що віки розкрили їй обійми)* (Львів, 2015) Тараса Салиги. Я вдався до такого розлогого цитатного екскурсу про сонет у зв'язку з тим, що й сьогодні часто можна почути критичні міркування на адресу сонетистів, мовляв, то роблені, висиджені, раціонально укладені тексти. Але ж В. Зеленчукові як сонетистові адвокатура не потрібна, про все скажуть його тексти.

Тож повернімося до істоти справи: як і чи зазвучав по-новому сонет у В. Зеленчука? Як було вже зауважено вище, мабуть, не випадково Зеленчукові сонети так значливо вразили й навіть надихнули знаного українського поета сучасності П. Мідянку на власні пошуки в сонетній формі?.. Обмежуся лише одною ілюстрацією, аби підкреслити філігранне володіння сонетною формою вислову у творчих пошуках поета з Криворівні: «Бо це, я скажу вам, ни грушку бити, / А терьх кегнути з долів на ґруні. / Жиют тут газди, а ни йкісь хруні, / Шо й дзигаря лінуютси скрутити. // Й дзигарок ни поможе їм в труні / Ци в деревишшети, ек джергов ї накрити. / Ни дастси тут Харону заробити, / Бо спречеси у золотім руні // Той, хто ступає у

¹ Л. Новиченко, *Поетичний світ Максима Рильського, Книга друга: 1941 – 1964*, [Київ: Б. м., 1993], с. 145–146.

² Там само, с. 147.

овечий слід. / Ботей про нову днину колоколит, / А чередінника най колька вколет // Там, же утрое изхрещшений пліт. / И дути в пацирку жура ниволит, / И ни кресати в Черногорі лід» [с. 97]. Маємо дуже своєрідну спробу циклізації сонетів і навіть цілісного вінка сонетів у неповторній гуцульській прияздоби та зі своєрідними анжабеманами-перенесеннями тощо – читачеві залишається лише уважно вслухатися до розважливо-філософського ритмомелосу «гуцулскої бесіди».

Досить оригінальна в ліриці В. Зеленчука і тропіка (епітети, порівняння, метафори, метонімічні мікрообрази), яку шляхетно увиразнює фонічне оркестрування.

Метафорика у віршах В. Зеленчука наче впливає «на-гора» із глибин духу, із партитури душевно пережитого – прочутого й передуманого – досвіду. Його метафори дуже динамічні, часто панорамні й напрочуд картинні, як-от у вірші «Шімбаля-2»: «Люльку закурить місяць / В небесній колибі. / Пригорщу зір назбирає, / Розкурить ватру – / І поїде на місяць / У бутин (лісозаготівлю. – Ю. Г.) на сивій кобилі, / А при дверях колиби / Залишить варту. // Місяць мислить – Бог креслить / Магічне півколо, / І за межу його не переступити. / Вовк із туги на місяць / Виспівує соло / І впливають з-за гір / Повільно, аж кволо, / Срібного князя дари: / Срібна бартка у срібній руці / Срібний відблиск лиша на лиці. / Місяцю-князю – бери! / Меш рубати верхів'я смерік, / Як торік, як позаторік – І смереки в талби ти зіб'єш, / І Молочним Шляхом поплиєш. / Назбираєш в небесній ріці / Пригорщу зір / І затиснеш люльку в руці / І дихнеш туманом до гір...» [с. 24–25]; «И елицям розгладила кучері, вітром колисані»; «...Знов обсипаєш вином вишите на кошули небесній, / Чуєшси в красній убири (єк би оприщок) розхристаний. / А з-за груня зазирают вже плови розсідлані весни, / Й знов ждуть слизи светі води на Камени Писанім» [с. 36]. Особливо вражає така ущільнена полікартинна багат шаровість метафоричних рядків, як у наступному вірші з трьох катренів: «*Иглами вечер осінний бадає тіло. / Променем зірка из неба бадає душу. / Потетко псальму в листочок весело піло. / Бісиця глумом лукавим з лісу спокушує. // Сарни й олені приходе до кнайпи на каву. / Славно Чугайстер из нявков у данци жертує. / Сокіл підносит до трону Господного славу. / Готур нарожене будза на небі вартує. // Стружене небо вже скроплює росами земню. / Дзвони у храмі голосе про врожену днину. / Ангел до губки шукає кресала тай кремню, / Аби при ватрі живій розпизнати людину*» [с. 21]. Як бачимо, у щойно процитованій поезії експресивно сконструйовані констативні метафори-речення гармонійно злютовані з іншими поетичними засобами, зокрема, із символами, епітетами (глум лукавий, стружене небо, врожену днину), апеляціями до демонологічних істот (бісиця, Чугайстер, нявка) і вірувань у них, що співіснують у свідомості ліричного героя із християнською смиренністю та християнськими цінностями (трон Господній, дзвони у храмі, ангел).

І все-таки В. Зеленчук не прагне до імажиністського перенасичення текстів тропами, у чому найлегше переконатися на прикладі епітетів і порівнянь, які, однак, переважно теж наче зарамковані в розлогі картинні метафори: «Бартка

невидима творит пляями дива...» [с. 62]; «Славу співають ангели, / Дивом *вагітний* світ, / В дзеркалі неба *різдвеного* / Тіні рогів й трембіт. // Вівці *косматим рунном* / Гріють *світове* диво...» [с. 62]; «Знов рік, *ек куля з кіса*, пролетів»; «Де Попіван, *ек гедя всіх верхів*, / І херувим співає в Божім хорі, / Стресаючи росицу из пластів» [див.: с. 114]; «Космацкі писанки – *ек перекотиполе*, / *І перекотигрунь, і перекотисвіт...*» [с. 123]. Є й такі приховані порівняння: «*Свічами восковими / сп'єлилися дгори*, / Ангели гноти засвічуют на них... // Може, то *книзь – Попіван*, / *А книгиня – Говерла*. / *Груні дрибнішіші – дружби тай дружки...*»; [с. 60]; «Тамниця життя / Деся глибоко захована, / *Як скарби Довбушеві* / (*Не знайти їх ніколи*). / І у хаті про них / Вже ніхто не розказує, / Лиш вітри тут гудуть, / *Як ображені бджоли*» [див. присвятно-поминальний вірш *Василині Єремійоковій з-під Довбушенки*, с. 75].

Отож треба відзначити, що В. Зеленчук дуже ошадливий у використанні поетичних оздоб – у його віршах усе-таки домінує *метафора*, як, скажімо, у вірші з акцентованою анафорою «Чуєш?.. Голос великої тиші», яку автор переробляє в останній строфі на епіфору: «*Чуєш?.. Голос великої тиші / У правічних грунях, / На правічних шварах, / Де лиш вітер невидимо свишше. // Чуєш?.. Голос великої тиші, / Коли серце данує аркан, / Коли афин й гогідз повний дзбан, / Ек ид небови крішечку ближше. [...]* // Коли рветси весільний колач / Й дитинечей різкий перший плач, / Ек вид смерти ти був лиш за волос, / *Чути тиші великої голос*» [с. 20].

Полюбляє В. Зеленчук і *символіку* (особливо в любовних віршах): *жменя ягід* або *тогідз* («Тай знов я везу у верхи тебе и себе – / И ни у твої, и ни у мої, а у наші. [...] // Та шо я, ек завше, про буйність и любість горечю – / А ти шо?.. Ек завше про смуток и про красу. / Я встид свій ни пречю й зажуру свою ни пречю, / *А жменю ягід* ше колис тобі принесу» [с. 38]; «Держу знов тобі *жменю єгід*, ек тогід...» [*Я відси не піду...*; с. 42]; «Ватру згашу... й навідліть витак / Вержу *жменю тогідз*» [с. 46]; *тріскання калача* (недобрий знак, відгук забобонних страхів через віру у різні пророче-застережні прикмети): «На церковнім порозі розломивси весільний колач...» [с. 35]; «Тріс весільний колач / Ше дес перед церковним порогом...» [с. 39]; *барвінок, усихання рослин, тривожні звуки природи, фантоми* («Видорвавси з вінка без реду барвінковий листок...»), а потім: «Голуби голосили в церьковних смутних куполах. / Деревце лиш завісили – всохла відразу еблінка... / А книгини щоночі свавільно приходит у снах / З писанкових космацких граждий Дзвінчука шлюбна жінка» [с. 35]; *куниця*: «Бо шо старости в старости варти! / Шшенуї змолоду красну куницю, / Ек дар Божий, ек ранну зірницю... / Бо жите – то ни играшка в карти» [с. 48].

Авторові збірки *Груні тай гражди* дуже до смаку *гра словом, ефектні сугестивні тавтології, акцентоване загострення читацької уваги на окремих звуках і словах, внутрішнє заримоване співзвуччя*: «Кладе копиці файна молодиця...» [с. 107]; «...Перед вашою хатою / В травні трави у траурі» [с. 74] і т. д.; *асонанси й алітерації*: «Смієтси в струнці спутана вівця. / Крізь гонту зірка проситси у хату. /

Сідай ко коло печі, брате, свату, / Та ни пожелуй доброго слівця. / Лиш ни подумай ти кричєти гвату – / Таїт скарби у собі гражда ця» [с. 100]; «Я би хотів в коледники ити, / Мені ни сім, і вже ни сім по сім / А сім и сім горожу у плоти, / Але про це ни фалюси усім...» [с. 128]; «Росов искритси лісу перстенец» [с. 38];

Любить лірик і ресурси поетичного синтаксису: анафори (див. вірш *При свічці крашиє пишутси вірші*), епіфори, обрамлення, рефренні відлуння, паралелізми, асоціативні перестрибування думки, а інколи й ускладнену для швидкого розуміння, інверсійно побудовану фразу тощо.

І все-таки здебільшого поетична думка у віршах В. Зеленчука розпросторюється завдяки витонченій згармонійованості всього естетичного інструментарію. Звісно, як ми вже відзначали вище, чи не найбільш виразно його поетичний голос звучить у сонетному форматі та в «розкутих» жанроформах, які дають простір для експерименту, як, скажімо, *верлібр* та *абеткові вірші*, як-от: «Повно скороми в пивниці. / Пишні писанки в полици. / Пишшіком виводє пальці / Потетко, сарну тай зайця. / Полонина пловов плаче, / Потік прудко плитем скаче» [с. 150].

Істотну вагу в поезії В. Зеленчука має рима, із якою він теж любить видобувати несподівані художні ефекти. Ось, скажімо, як поет застосовує сув'язь *рефренних відлунь із римою*, що створює ефект затихаючого – передсмертного – голосу-стогону: «Якби я знав... якби я знав... / Нема столітнього вже досі дуба. / Ти не вберіг його, а хтось зрубав. / Душа у когось виявилась груба. [...] // «Якби ви, дядьку, якої байки розказали... / Диви уже й заснули...» / А чи забули... / А чи забули... // Якби я знав, якби ти знав... / Ти роль свою вже до кінця зіграв» [с. 78]. Звісно, у більшості віршів збірки поет послуговується *перехресним римуванням*, але трапляється нерідко (можливо, це наслідок захоплення сонетною формою) і *оповите*, або *кільцеве*, римування (абба), а коли-не-коли і «йгра» *моноримним* співзвуччям, білий вірш, стилізації під народні ритмомелодійні візерунки.

Для поетичного голосу В. Зеленчука, як ми вже згадували, дуже характерна *поетика відлунь*, як і *гра в ремінісценції*, *алюзійні зближення* (тут, зокрема, варто ще раз згадати про співіснування в естетичному континуумі одного тексту різних, часто досить віддалених ментальних стихій): із «**Тіней забутих предків**» (**повісті й фільму**): у диптиху «Любість гуцулска» через спогадовий «жест»: «Чуєш, Ива', нам ни бути у парі, Ива'...» [див.: с. 30–31]; «Оббиваючи п'єти на голос лісни, / Йдеш пляями від зарі до зарі. / А упропастях гледжуютси марева й сні / «...Нам ни бути з тобов у парі...» [с. 32]; «Ти ше легінем мислиш себе, / Шо пляями из вітром иде, / Аби ймити куницю. // Від груня до груня плаїки. / Ше далеко до устя ріки, / Ше минеш ни одну головицу. [...] // И назад уже ходу нима. / «Ми ше будемо в парі, Ива!...» / Из пресподної чути» [с. 33–34]; із **балад і переказів про Олексу Довбуша та Дзвінку**: «И Довбушеви, й Дзвінці рідний плай / куражисто играє на денцівці...» [с. 116]. А от як згармоніював автор у вірші *еллінський світ зі світом гуцульським*: «На гуцулській дарабі предковічний *Харон*, / Вид дошшю лиш *укри-тий кресанев*, / Керму шпуриє набік и справ'єє свій бай / Из нидотисков *Білов*

Панев. // На талбах, ек струги, деревишся леже. / *Стікс гуцулський* ни вкривси ше ледом, / В деревишся втекли первовічні діди, / Шо жите вже їм стало ни з медом...» [с. 85]; ув іншому його вірші «*Кам'яниці Личакова, Янова чи Криворівні* / Кличуть в *царство Аїда*, у позасвіти...», а далі: «*Духи предків* зустріли тебе – ні до чого тут свідки. / І ні принців, ні злиднів, ані добрих й лукавих *фей*. / Тільки чути, як знову із-зовні *лиш для Евридики* / *Грас щире балканське сиртакі фатальний Орфей*» [с. 84].

Як можна зробити висновок із численних процитованих фрагментів, у книзі *Груні та й гражди* превалюють тужливі, філософсько-задумливі, дидактичні, спогадкові, побажальні й іронічні інтонації, зазвичай унаскрізнені щирим, непідробним гуманізмом, що є репрезентативними домінантами тематико-мотивного діапазону книги.

Отож, якщо відштовхнутися від відомої спроби І. Франка науково, трактатно осягнути «секрет артистичної краси», яка, на його думку, «лежить не в матеріалі, а втім, яке враження робить на нас даний твір і якими способами артист зумів осягнути те враження»¹, то й ми, після докладних розмірковувань про поетичну книгу В. Зеленчука, можемо нарешті звисновкувати свої спостереження. У вірші «Ти Бісицев меш си звати» поет пише: «А слово можна писати / И палицев по воді...» Але дозволю собі посперечатися з автором книги *Груні та й гражди*: сумніваюся, що такий легковажний «дадаїзм» виправдовує себе у тому разі, коли людина має Божий дар до поетичної творчості, виплекав і вигранив свій власний неповторний голос. Тому щиро радію, що високоосвічений гуцул, якого життя більшу частину життя тримало у рідній автентичній, органічно-природній гуцульській стихії, далеко від центрів інтелектуального й культурно-духовного простору і який спізнав і смак влади, і смак шкільного наставництва, і смак лідера-організатора й популяризатора унікальної народної культури Гуцульщини в Україні та світі, усе ж не дозволив собі геть зледащити (можливо, не без штурханців від друзів?!), а час до часу «занотовував» свої життєві трафунки, переживання й роздуми про них у завіршовані тексти, що дало змогу укласти з них цікаву й цілісну книгу, яка, я цілковито переконаний, не загубиться в хаосмосі превельми багатого, а – в останні десятиріччя – й особливо гучного українського мистецького багатоголосся сучасності.

Як можна було пересвідчитися, поезія В. Зеленчука є непростим, але дуже важливим з'явищем у сучасному українському письменстві. Тому маю надію, що громадсько-культурний діяч, військовик і священник-капелан не кине пера, а, як і «первовічний Харон» на гуцульській дарабі «из недотисков Білов Панев», справлятиме й надалі «свій бай» і ще не раз потішить читача своїми оригінальними і щирогуманними поетичними імпресіями та експресіями.

References

¹ І. Франко, *Из секретів поетичної творчості*, Київ, 1969, с. 178–179.

- Chopyk R., *U chasoprostori „hutsulskykh Aten”*, [u:] Zelenchuk V., *Gruni ta y grazhdy: poeziya*, Brustury: Dyskursus, 2022, s. 4–7 // Чопик Р., *У часопросторі «гуцульських Атен»*, [у:] Зеленчук В., *Груні та й гражди: поезія*, Брустури: Дискурсус, 2022, с. 4–7.
- Denysiuk I., *Hutsulski pyesy Hnata Khotkevycha*, [u:] Khotkevych H., *Neopublikovani hutsulski pyesy*, Lutsk: VMA «Teren», 2005, s. 3–6 // Денисюк І., *Гуцульські п'єси Гната Хоткевича*, [у:] Хоткевич Г., *Неопубліковані гуцульські п'єси*, Луцьк: ВМА «Терен», 2005, с. 3–6.
- Dzurak M., *Literaturno-memorialnyi muzei Ivana Franka v Kryvorivni. Putivnyk*, Kosiv: Pysanyi Kamin, 2007 // Дзурак М., *Літературно-меморіальний музей Івана Франка в Криворівні. Путівник*, Косів: Писаний Камінь, 2007.
- Franko I., *Iz sekretiv poetychnoyi tvorchosti*, Kyiv, 1969, 192 s. // Франко І., *Із секретів поетичної творчості*, Київ, 1969, 192 с.
- Hutsulshchyna. Istoryko-etnohrafichne doslidzhennia*, Kyiv: Naukova dumka, 1987, 472 s. // *Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження*, Київ: Наукова думка, 1987, 472 с.
- Khotkevych H., *Hutsulski kartyny F. Pavtsha*, [u:] Khotkevych H., *Tvory v dvokh tomakh*, tom druhyi, Kyiv: Dnipro, 1966, s. 498–500 // Хоткевич Г., *Гуцульські картини Ф. Павташа*, [у:] Хоткевич Г., *Твори в двох томах*, том другий, Київ: Дніпро, 1966, с. 498–500.
- Khotkevych H., *Kaminna dusha*, Povist, [u:] Khotkevych H., *Tvory v dvokh tomakh*, tom druhyi, Kyiv: Dnipro, 1966, s. 5–295 // Хоткевич Г., *Камінна душа*, Повість, [у:] Хоткевич Г., *Твори в двох томах*, том другий, Київ: Дніпро, 1966, с. 5–295.
- Kostelnyk H., *Pliusy i minusy v poeziyi I. Franka*, [v:] Ivan Franko u krytytsi: zakhidnoukrayinska retsepsiya 20-30-kh rokiv XX st., Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, s. 323–373 // Костельник Г., *Плюси і мінуси в поезії І. Франка*, [в:] Іван Франко у критиці: західноукраїнська рецепція 20-30-х років XX ст., Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, с. 323–373.
- Midianka P., Fedorak N., Zelenchuk V., *Karpaty na triokh: Virshi*, Brustury: Dyskursus, 2016, 116 s. // Мідянка П., Федорак Н., Зеленчук В., *Карпати на трьох: Вірші*, Брустури: Дискурсус, 2016, 116 с.
- Novychenko L., *Poetychnyi svit Maksyma Rylskoho, Knyha druha: 1941 – 1964*, [Kyiv: B. m., 1993], 270 s. // Новиченко Л., *Поетичний світ Максима Рильського, Книга друга: 1941 – 1964*, [Київ: Б. м., 1993], 270 с.
- Zelenchuk V., *Gruni ta y grazhdy: poeziya*, Brustury: Dyskursus, 2022, 168 s. // Зеленчук В., *Груні та й гражди: поезія*, Брустури: Дискурсус, 2022, 168 с.

Юрій Горблянський – доцент кафедри української літератури ім. акад. М. Возняка Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5740-1918>
Email: yuriy.horblianskyi@lnu.edu.ua